

FENOMENOLOGIJA UPITIVANJA I PITANJA E. HUSSERLA

DUŠAN TRAVAR
Filozofski fakultet u Zadru

UDK/UDC:1
Izvorni znanstveni rad

Primljeno / Received
1994-10-05

Autor razmatra Husserlova istraživanja neobjektivirajućih akata unutar tradicionalne problematike (Aristotel i sljedbenici), da li *pitanje* jeste ili nije *sud*. U XIX st. *pitanje* jeste shvaćeno kao *sud*, kao iskaz o zahtjevu za poukom, neuvažavanjem razlike između istinstvenosti i neistinstvenosti (Bolzano), i uvažavanjem te razlike, shvaćanjem iskazne riječi kao dvostrukog suda (Sigwart). Husserlovo stanovište prije *Logische Untersuchungen* (do 1900) odbacuje udvajanje suda. Njegovo pak postignuće iz tog perioda jeste, da su izrazi neobjektivirajućih akata *praktična, komunikativna, važna* izdvajanja iskaza ili drugih izraza objektivirajućih akata.

Dalje, razmatra se *pasivno i aktivno modaliziranje* u okviru teme *upitivanje kao višeslojno nastojanje za prevladavanjem modaliziranja posredstvom sudovne odluke* (§15. iz *Analysen zur passiven Synthesis* - 1918 - 1926), s namjerom poredjenja razvoja i postignuća problematike *pitanja* iz *Erfahrung und Urteil* (1939) metodskim slijedenjem Husserlovog fenomenologijskog postupka koji eksplikaciju (tumačenje) pojma postavlja kao deskripciju (opisivanje).

Ontologijski problem *pitanja* u M. Heideggera autor razmatra u okviru ontologijskog anti-psihologizma (*Neuere Forschungen über Logik* - 1912 i *Die Lehre vom Urteil im Psychologismus* - 1913), da bi se metodski istaknuo obrnuti postupak funkcioniranja 'fenomenologijske deskripcije' kao 'tumačenja'. Dovodi se u vezu 'struktura-kao razumijevanja' sa 'hermeneutičkim krugom' i ujedno Heideggerovo produblivanje vodećeg pitanja metafizike u pravcu izvorišta koje se raskriva u su-odnosu strukture bivstva i vremena.

I.

Pod neobjektivirajućim aktima E. Husserl misli akte koje dok doživljavamo - upravo imenujemo, i time iskazujemo da ih doživljavamo.¹ Nekom pitanju dajemo izraza u obliku *pitam, da li ...*; nekoj želji u

¹ O razdiobi objektivirajućih akata vidi kao u bilj. 24.a, 5.65.

obliku *želim, da ...*^{1a} Budući značenja iskaza o spoljašnjim stvarima kao i o unutarnjim doživljajima ne počivaju u samim tim stvarima niti tim doživljajima, već u sudovima koje donosimo, a želja koja me ispunjava, upitnost koja me obuzima kada ih izričem čine "jedno sa činom suda"² - mada čin suda "zapravo ne doprinosi sudu" - želja (što važi i za upitnost) "ne pripada zbiljski značenju suda".³

Sam čin upitnosti nije nosilac značenja. Upitnost bi morala - skupa sa pitanjem kao izričnim - izići iz neodlučnosti da li *da* ili *ne*. Time se Husserl nikako ne svrstava sa Aristotelom, i logičarima koji ga slijede, u srodnu grupu u shvatanju o *pitanju*, naime, da *pitanje* nije sud. Izrično (i izrečeno) pitanje prati osjećaj upitnosti, koji sudu ne daje značenje - izrično pitanje *da li ...* podrazumijeva često neizrečeni deklarativni izraz pitanja *pitam* Husserl temu *pitanje* ne tematizira ontologički već genetsko logički (genealogički), sa obiljem genetsko-psihologijskih ('psihičkih') temata.

Istraživanje teme *pitanje* započinje razmatranjem "*da li sve ili samo neke vrste akata mogu fungirati kao nosioci značenja*" i "*da li svojevrсни oblici upitnih, željnih, zapovjednih rečenica i sl. smiju važiti kao sudovi a njihova značenja time kao sudovi -- ili ne*".⁴ Aristotelsko učenje smješta značenje svih samostalnih rečenica u raznorodne psihičke doživljaje (doživljaje sudenja, željenja, zapovijedanja, itd.). Prema učenjima do kraja XIX. st., *značenje* se odvija isključivo u sudovima, odn. njihovim predodžbenim modifikacijama. Time iskazne rečenice bivaju tumačene kao predikativne rečenice, gdje se sud razumijeva kao predcicirajući akt, dok Husserl *sud* tumači kao postavljajući akt uopće. Svi akti ne stoje u funkciji nosilaca značenja. Kako-god o spoljašnjim stvarima tako i o vlastitim unutarnjim doživljajima možemo suditi, "i ako to činimo, onda značenja dotičnih rečenica počivaju u s u d o v i m a o tim doživljajima a ne u samim doživljajima, željama, upitivanju i sl."⁵ Mada želja koja me ispunjava dok ju izričem jest konkretno jedno s aktom sudenja, ona zapravo ne doprinosi *sudu*. Doživljaj ne doprinosi značenju suda, tj. doživljaj koji bi istinski davao smisao (ako bi to doživljaj načelno mogao), ne bi izostao u zamjeni vlastitog imena subjekta suda kao nosioca značenja doživljaja spornih akata, ne bi mogao izostati ako bi doprinosio smislu suda. Doživljaj je akt koji uopće ne fungira kao nosilac značenja. Drugačije rečeno, želja ostaje u svome osjećajnom kvalitetu i intenzitetu, te sa aktom želje može biti jedno i ujedno voditi ka izricanju (iskazivanju) želje, ali *sama* ne ulazi u značenje. Time se tvrdi, doduše, moguća i aktualna istovremenost ali također netransponibilnost emocionalnog akta (tj. doživljaja) u intelektualni: emocionalni doživljaj je akt jedne vrste a intelektualni (akt koji je istovremeno i ujedno 'doživljaj' za realnog nosioca smisla) -- druge je vrste. Emocionalni može biti izražen, ali ujedno ostaje

^{1a}H u s s e r l (1901), II/2, str. 10.

² *Op. cit.* str. 11.

³ *Op. cit.* str. 11.

⁴ *Op. cit.* str. 9.

⁵ *Op. cit.* str. 11.

u sebi, ne prelazeći u intelektualni, i ne ukidajući se u njemu u samom aktu npr. željenja. Značenja ne obuhvataju osjećanja već samo *značenja* osjećanja. Time se istaknuje *jednoznačnost* značenja intelektualne sfere nasuprot raznorodnosti emocionalne sfere (ne jedino akta). Time se istaknuje *jednoznačnost* (sfera intelektualnog) nasuprot *raznorodnosti* (sfera emocionalnog). "Nisu želje, zapovijedi i sl. same izražene gramatičkim tvorbama i njihovim označavanjima /signifikacijama/, već su *zoro*vi tih akata oni koji služe kao ispunjenja /naime ispunjenja smisla/. Ako poredimo iskaznu rečenicu, ne smijemo jedno drugome ko-ordinirati sud i želju već *st* a n j e s t v a r i i želju.⁶

"Gramatički oblici za želje, pitanja, zapovijedi, itd. ne pripadaju klasi objektivirajućih akata. Da li se ti gramatički oblici mogu promatrati kao sudovi o tim aktima, ili, da li ti akti -- ne samo objektivirajući -- mogu fungirati kao 'izraženi' tj. kao dajući smisao, odn. ispunjavajući smisao?"⁷

Svojim "imanentizmom" i intelektualizmom Husserl odbija shvatanja stava-iskaza (Satz) koja drže, da je stav-iskaz združen ne funkciji mišljenja nego predmetu mišljenja, koja smatraju da je stav-iskaz oznaka za predmet suda, da on 'označava', 'znači' predmet suda.⁸

Aristotel drži, da ti gramatički oblici nisu iskazi, jer samo kod iskaza može biti govora o *istinito* i *neistinito*. Bolzano pak smatra, da *pitanja* jesu iskazi o našem zahtjevu za poukom, te mogu biti istinita i lažna. Lažna su onda, kada je zahtjev za poukom neispravno naveden.

"Ovdje pak pod pitanjem razumijevam ma koju rečenicu (Satz) u kojoj biva iskazano, da se iziskuje navođenje istine koju se je bliže označilo određenim svojstvom koje ona treba da ima".⁹ Također, zahtijevanje koje izražava želju navođenja istina Bolzano naziva izrazom pitanja, mada te riječi nemaju oblik koji gramatičari nazivaju *upitnim oblikom*.¹⁰ Bolzano, međutim, ne uvažava razliku između istinstvenosti odn. neistinstvenosti (primjerenosti odn. neprimjerenosti), o kojima može biti govora kod *svakog* izraza, i istine odn. neistine, o kojima može biti govora samo kod iskaza.

Sigwart iskaznu rečenicu shvata kao dvostruki sud, naime kao (jedan) sud o ovom ili onom stanju stvari, i kao (drugi) sud koji onaj tko govori donosi o tom sudu kao svoj doživljaj, drugi sud kao tvrdnju koja počiva u *činjenici govorenja*, ne u sadržaju govorenog. Husserl prije sprovedenih svojih logičkih istraživanja (1900-1901) odbacuje udvajanje suda, odbacuje obznanjujući sud. Ono izraženo je bitno jedno: u upitnoj rečenici *pitanje*, u željnoj rečenici *želja*, u iskaznoj rečenici *sud*.¹¹ Na Husserlovo

⁶ *Op. cit.* str. 220.

⁷ *Op. cit.* str. 207.

⁸ Usp. dijagnozu E.Tugendhata, "da Husserl u ishodu shvata značenje stav-iskaza *kao predmet*", i da se "na Husserlov pokušaj razlikovanja između značenja i predmeta kako kod cijelih stavova-iskaza tako i kod imena mora gledati kao na *neuspj*o": T u g e n d h a t (1976), str. 168.

⁹ Bolzano (1970), str. 71-72.

¹⁰ *Op. cit.* str. 72.

¹¹ H u s s e r l (1901), II/2, str. 210.

zapažanje, da bi "prema Sigwartu bilo, dakle, također fikcija govoriti o istinama koja važe po sebi, a da ipak ni od koga nisu spoznate...", i da "sud koji izražava formulu gravitacije ne bi bio istinit prije Newtona. I tako bi on, točno videno, zapravo bio proturječan i u o p ć e pogrešan"¹², Sigwart odvrća, da "gdje se pak ne vrši nikakav sud, nema ničega o čemu bi se moglo prediciirati istinito ili lažno", i da "iz toga pak što se o nekom stavu-iskazu (Satz) koji uopće još nikada nije bio mišljen ne može tvrditi da je istinit, Husserl zaključuje da je ranije bio pogrešan".¹³ Sigwart, naime, spočitava Husserlu, da time što govori o 'nasuprotnom stanju stvari' u I. izd. *Logičkih istraživanja*¹⁴ i 'nasuprotno stanje stvari' u II. prerađenom izdanju 1913. (ne ulazeći u spor sa Sigwartom) mijenja u 'nasuprotni stavni iskazi (Sätze)' - "zamjenjuje istinito i zbiljsko".¹⁵

Razilaženje je sa Husserlove strane pojačano time, što Sigwart u primjedbi njemu upućenoj za shvatanje, da "sud koji izražava formulu gravitacije, ne bi bio istinit prije Newtona" odnos suda i istine uzima *kao nešto zbiljsko, kao logičku istinu* usaglašenosti suda i stanja stvari, i pretvara ga u *logičko* razlikovanje, 'istinito' i 'zbiljsko' zasnovano psihološki. Zasnivanje koje rezultira stanovištem, da *istina* i istine ne mogu postojati po sebi, neovisno o mislećem subjektu, koji ih faktički sudovno - ili kao mogućnost - vrši, da treba razlikovati između sudova i akata suda, da je *istina* nadređena *zbiljskosti*. Dalje, da treba razlikovati između logičkih spoznajnih osnova (razloga) za neki sud i logičkog osnova (razloga) *istine* suda. Konačno, osnov razilaženja sa Sigwartove strane počiva u polaganju same osnove istine u odnos funkcije suda prema (nečemu) - neposredno ili posredno - sudu transcendentno datom, budući je *istina* jedino konkretno-činjenična funkcija suda ukoliko je iziskuje (ono) sudu transcendentno dato, *istina* koja pretpostavlja zbiljskost funkcije suda. Sa Husserlove strane je presudni momenat razilaženja isključenje transcendentnog, tranzeuntnog važenja sudova.¹⁶

"Kako-god ono na dopunu i ovo na potvrdu upravljeno pitanje, jednostavno i neposredno psihologijski pretpostavlja: sud neodvojivo povezan sa sviješću o njegovom važenju. Ja mogu tražiti samo ono, o čemu imam neku opću i neodređenu predodžbu; jedino iskustvo potpunih sinteza može mi stvoriti zahtjev da nepotpunu predodžbu dopunim daljnjim elementom".¹⁷

Osim stanovišta da navedeni sporni izrazi neobjektivirajućih akata jesu/nisu iskazi (sudovi), postoji još mogućnosti da *jesu* 'izraženi' akti koji daju smisao, odn. ispunjavajući smisao. (Pozicija, da 'sporni izrazi' nisu 'izraženi' akti koji daju smisao, odn. ispunjavaju smisao, ne može se zauzeti u teorijskom govoru o neobjektivirajućini aktima.)

¹² Husserl (1900), I, str. 127.

¹³ Sigwart (1873), str. 23-24.

¹⁴ Husserl (1900), I, str. 89.

¹⁵ Sigwart (1873), str. 23.

¹⁶ Husserl (1901), II/2, str. 122-127.

¹⁷ Sigwart (1873), str. 152.

Protiv stanovišta koje drži da je *pitanje* saopćenje, da puno značenje upitne rečenice biva određeno okolnostima izricanja lica koje trenutno govori -- stoji a) da isto važi i za iskazne rečenice; *S je P* se interpretira kao situacijsko skraćenje od *da S jest P*; i protiv stoji b) da izrični smisao upitne rečenice jest drugi nego zbiljski; izrečeni smisao upitne rečenice se ne poklapa sa neizrečenim smislom, da neki subjekti (odn. akt pitanja) proizvodi pitanje; i konačno, protiv stoji c) da učinak koji proizvodi komunikacijski odnos (govor drugome nekog suda i razumijevanje od strane drugoga da je onaj tko govori isti onaj tko sudi) -- ne konstitutira značenje izraza. Značenje izraza je isto i u usamljenom govoru. Značenje počiva u aktu suđenja kao identični sadržaj suda. - Isto važi i za upitne rečenice.

Time je pokazano samo, da neka misao koja se tiče komunikacijskog odnosa ne može pripadati k smislu svake rečenice. Svaki izraz nije saopćenje niti je svako saopćenje sud o unutarnjini (obznanjenim) doživljajima onoga tko govori. Stanovištu a), naime, shvatanju, da situacijski odnos prema osobi koja postavlja pitanje jednako pristaje iskaznim rečenicama valja primijetiti, da pri preinaci jednostavne iskazne rečenice u subjektiviranu dobijamo ne-ekvivalentna značenja, jer od istinitosti ne zavisi istinstvenost, i obrnuto. I kad se upitnoj rečenici odriče, da se u njoj govori o istinitom i neistinitom, *Da li S jest P*, je ekvivalentno k *Ja želim znati, da li S jest P* -- očuvano je 'bitno značenje' u preinakama u iskazne rečenice. Time je riješeno (stanovište b), da je izrični smisao upitne rečenice drugačiji nego zbiljski. Za značenje dolazi u obzir unutarnji zor, ne puki doživljaj želje ili volje, i njemu primjereno označavanje (signifikacija).

U izrazu želje radi se samo o tomu, da se prosto postavljanje nutrirski opaženog doživljaja obuhvati pojmovno (tj.značenjski) i da se obrazuje njegovo prosto postojanje. No, protivno tom shvatanju stoji prigovor, da je stvarno stanje za iskazane sudove isto kao i za sve druge izrične doživljaje. Iskazujući - sudimo, oblikujemo ne samo predstave, već i sam sud u obliku iskaza. Sud je nutrirski opažen, i značenje iskaza počiva u prosto postavljanju sudu. Neprihvatanje ovog shvatanja u slučaju iskaza rezultira neprihvatanjem istog shvatanja važećeg za slučaj ostalih, drugih samostalnih rečenica.

"Izrazi koji se priključuju na izražene doživljaje ne mogu se na njih odnositi kao imena, ili analogno kao imena: kao da su doživljaji prvo p r e d m e t n o postavljeni a onda podvedeni pod pojmove, kao da bi se stoga sa svakom novo-nastupajućom riječi događala i subsumpcija i predikacija."¹⁸

U obliku pitanja se što-se-pita (ispitivanō) predstavlja kao iskušavano. "Ti akti bivaju na način predstave postavljeni u odnos prema svojim intencionalnim predmetima, i tako kao predikati refleksije sami po sebi predmetni".¹⁹ Problematični izrazi tumačeni u komunikativnom odnosu imaju funkciju, da adresatu adresant vrši obznanjujuće akte, u

¹⁸ H u s s e r l (1901), II/2, str. 214.

¹⁹ *Op. cit.* str. 217.

intencionalnom odnosu prema njemu. No, i o komunikativnim iskazima važi da su praćeni od akata refleksije na unutarnjim doživljajima, od akata zora tih doživljaja, "zora koji ih dovodi u odnos prema Ja i prema osobi kojoj se govori".²⁰ Ti akti refleksije i odnosa stoga ne pripadaju značenju iskaza. Porijeklo *pitanja* nalazi svoje tumačenje: "Time što se izraz na način neke spoznaje postavlja ujedno sa sa-zretim unutarnjim doživljajem, izrasta sklop koji ima obilježje jednog u sebi zatvorenog fenomena. Ukoliko u tom sklopu pitanje jeste akt u kome mi prvenstveno živimo, dok izraz prianja uz akt samo kao kazujući, kao onaj koji ga artikulira, cijeli sklop nazivamo pitanje."²¹ Husserl ono 'zašto' (upitnost) pitanja postavlja kao 'objašnjenje' pitanja i srodnih problematičnih izraza.

"Ako se pod sudovima razumijevaju predikacije, onda, prema ovim razlaganjima, sporne rečenice nisu u svim slučajevima izrazi sudova."²²

No, takva usmjerenost nikako nije pripadnost logičarima koji se nastavljaju na Aristotela. Oni imena, željne iskaze, upitne rečenice, itd. shvataju kao naporedne oblike izraza: budući "imena daju izraz predstavama, iskazi sudovima, željne rečenice željama, itd. Kao akti koji daju značenje mogu na potpuno isti način funkcionirati predstave, sudovi, želje, pitanja, itd., ukratko akti svake vrste. Jer, ovdje posvuda *aktima dati izraz* znači isto, naime svoje značenje naći u tim aktima. Mi, naprotiv, u poređenju imena i iskaza sa izrazima sporne grupe nalazimo osnovnu razliku u tomu, što su u imenima i iskazima 'izraženi' akti predstavljanja, odn. sudnja doduše dajući smisao (odn. ispunjavajući smisao), ali stoga upravo ne znači da su oni imenovanjem i predciranjem predmetni već predmet konstituirajući."²³

Budući Husserl eksplicaciju (tumačenje) pojma postavlja kao deskripciju (opisivanje)^{24a}, *noēmata* su ujedno *značenja* i nešto fenomenološki opisivo u *epoche*: "noema općenito nije pak ništa više nego po-općenje ideje značenja na cjelokupnu oblast akata".²⁴ Da Husserl *tumačenje* postavlja kao *opisivanje*, demonstrira razlikovanje fundamentalne trostrukosti ekvivoknog govora o 'izraženim aktima' kao:

1. **Signifikativni** (značenjski) akti, koji izrazu uopće pružaju značenje i na svoj značenjski način misle izvjesnu predmetnost.
2. **Intuitivni** akti, koji češće ispunjavaju signifikativno značenje izraza, dakle signifikativno mišljene predmete čine prisutnim intuitivno, i to u jednom jednakom intuitivnom 'smislu'.
3. Akti koji u svakom slučaju, gdje

²⁰ *Op. cit.* str. 217-218.

²¹ *Op. cit.* str. 218.

²² *Op. cit.* str. 218-219.

²³ *Op. cit.* str. 219.

^{24a} "Noema und Wesen", str. 85-89, ovdje str.89. Vidi sličnu dijagnozu "da Husserl u svojim opisivanjima često daleko prelazi preko datog i logičke konstrukcije nudi kao puke opise onoga nečega što može činjenički sebe pokazati.", W. S t e g m ü l l e r, *Hauptströmungen der gegenwartphilosophie. Eine kritische Einführung*, BAND I, 1978, Alfer Kröner Verlag, Stuttgart, S. 91.

²⁴ Vidi izrične formulacije u H u s s e r l (1912), III, § 16.

neki izraz izražava vlastite momentane doživljaje onoga tko govori (tj. u drugom smislu), jesu predmeti signifikacije i ujedno intuicije. Ako ti akti ne pripadaju objektivirajućim aktima, onda nikako ne mogu po svojoj prirodi stajati u funkciji pod 1 i 2".²⁵

Zaključenje teme *pitanje* Husserl završava odlukom i rezultatom: "Navodni izrazi neobjektivirajućih akata su praktična - i naročito komunikativna, nadasve važna, u ostalom slučajna o-posebljenja iskaza ili drugih izraza objektivirajućih akata".²⁶

II.

Iz Husserlovog rezultata razmatranja "neobjektivirajućih akata kao prividnih ispunjavanja značenja"²⁷, razmatranja koje smo u cijelosti izložili, proizlazi kao da je dostatna *fenomenologija pitanja* (i spornih akata), kao da nije osmotriva *ontologija pitanja*, čak i kao da su ontologijska pitanja kao takova 'isključena' odn. pripadna čistoj fenomenologiji. Kao da su *pitanja* i *pitaje* (budući ne objektiviraju akte) mogući tek iz prethodnih tetičkih (objektivirajućih) akata i njihove teorije, kao da se osnovni pojmovi i aksiomi svake ontologije daju prerazumjeti u bitne veze suvislosti čistih doživljaja. Jer, transcendentalne redukcije dopadaju sve i svaka ontologija skupa sa njenim načinima pristupanja i zauzimanja stava (*Einstellung*).²⁸ Da li pojmovi, sintagme, iskazi koji isto glase imaju isti smisao u fenomenologijskom unutarnjem držanju i u ontologijskom načinu mišljenja? Biće čiste svijesti *jeste sama* djelatna svijest, gdje je 'transcedentnost bića' isključena (*Ausschaltung*), stavljena u zagrade (*Einklammerung*). Fenomenologijski stav-držanja svijesti - korelativno - 'predmet' svijesti snješta u sferu svijesti. Biće pak početne bitne misli *jest* misao bića (ontologijski stav-držanja parmenidovske teze i stav teze *estin gar eina*), gdje *transcendentno biće* jest uključeno *kao biće misli* i kao *misao bića* (proto-identitet mišljenja i bića), uključeno kao misaona pretpostavka svakog pa i fenomenologijskog mišljenja: *jest biće*. Fenomenolog je vezan za imanentni intra-mentalni stav držanja: "U fenomenologiji svijest-o-stvari nije pitanje, kako stvari (Dinge) uopće jesu, što njima kao takvima pripada u istini; nego, kako je udešena svijest o stvarima, koje vrste svijesti o stvarima se mogu razlikovati, na koji način i sa kojim korelativima se neka stvar prikazuje i obznanjuje na svjestan način."²⁹

Husserlov pojam važenja kazuje, da ako pitam o smislu nečega, onda pitam kakvim je ono tu za mene, *kao što* ono meni važi. K fenomenologijskoj redukciji pripada, da svoje izravno iskustvo 'stavljam u

²⁵ Husserl (1901), II/2, str. 220-221.

²⁶ *Op. cit.* str. 220.

²⁷ Husserl (1901) I, str. 204-221.

²⁸ Husserl (1912), III, str. 76.

²⁹ *Op. cit.* str. 84.

zgrade'. U odnosu na ono reducirano, ne pitam kako je došlo do toga da je u nekom izlogu, npr. 'izložena maneken-lutka', ili od čega je i kako napravljena ta lutka koje izgled me je doveo do sunnje i pitanja: da li je to čovjek-maneken ili lutka? Nego pitam: što je to u izlogu? Kakvu važnost ono ima za mene? U *izravnom iskustvu* nešto za mene vrijedi, u *fenomenologijskom to dovodim do važenja*. Ono, 'stavljeno u zgrade' (onevaženo) je uputno ishodište od kojeg *opet* pitam i koje me vodi predmetnom preispitanju, da ga obuhvatim u njegovu sopstvu. 'Svijet staviti van važenja', dakle, ne znači: svijet *dovesti* u pitanje; nego, *staviti* ga u pitanje. Tek u fenomenologijskoj redukciji i putem nje se može pitati o svijetu kao takvom.³⁰ Tek sistematskim isključivanjem dovodenja u odnos transcendentnih aspekata (vidova) sa transcendentnim predmetom nastaju fenomenologijski reducirani iskazi.

Budući za Husserla "fenomenologija u našem smislu jest znanost 'izvora' /.../, i ona je materijsko tlo svake filozofijske metode" i "budući je, dalje, fenomenologija nauk biti transcendentano pročišćene svijesti"³¹, stornirano je upitivanje iz 'prirodnog' stava svijesti i ontologijskog držanja tradicionalne ontologije kao takovih. Metoda redukcije na korelativiranje *noësis - noëma* u konstituciji eidetskog smisla -- i smisla onoga eidetskog -- ne dohvata (poima) ontički sloj i ontičku razinu predmetnog smisla, nego evidentira smisao noematske svoje 'predmetnosti' u imanentnoj intramentalnoj djelatnosti. Fenomenologijska deskripcija ono opaženo svodi na opažanje onoga opaženog i njihov korelativni smisao. Korelativiranje, konstituirajući *smisao* odnosa *noësis - noëma*, aktivne i pasivne svijesti i njihovog intencionalnog predmetnog korelata *dohvata* smisao značenja od *noëma* koje nema *značenje* smisla *extra mente*. Time je onevažen ontički status smisla noematskog dijela korelacije, naime da smisao ima i ontologijski status izvan svijesti, dakle je tek samo proizvod noëze. Osmišljavanje korelativiranja 'zapostavlja' ontičko-eksistencijelni status noematskog sadržaja a prihvata se smisla odnosa koji preostaje noetsko-noematskoj relaciji korelativnog osmišljavanja.

Fenomenolog (Husserl) se funkcionalno poistovjećuje sa transcendentnim Ja, te njegovom djelatnošću redukcije, konstitucije, deskripcije metodički osigurava filozofijsku teoriju. Ontolog (Heidegger) se pak poistovjećuje sa, 'svakad eksistirajućim bivstvom-tu' koje *eksistencijelno* (tj. 'ontički') poduzima 'filozofski-istražujuće upitivanje' kao *svoju* (bivstva - tu) 'mogućnost bivstva'.³² Fenomenolog vrši redukciju intencionalnog smisla, ontolog pak fenomenologijsku redukciju jezika bitnog smisla osmišljava u pravcu produbljivanja ontologijskih pretpostavki transcendentnog Husserlova zahvata.^{32a}

³⁰ H u s s e r l (1973), II, str. 113.

³¹ H u s s e r l (1912), III, str. 80 i 81 resp.

³² H e i d e g g e r (1927), str. 13.

^{32a} Navedimo samo jedan vektoriran bitni smisao: "Svako ontologijski izrično pitanje o bivstvu bivstva - tu već je unaprijed pripremljeno načinom bivstva bivstva - tu". H e i d e g g e r (1927), str. 312.

III.

Heidegger ustanovljuje, da se problem pitanja ne da riješiti ni čisto logički niti čisto psihologijski.³³ Psihologizam kao "psihološko upitno stanovište naspram logičkog predmeta" - "uopće ne poznaje logičku 'zbiljnost'. Za njega ona sama nije ništa 'pored' psihičkog, već se poklapa sa psihičkom zbiljnošću! Psihologizam krivo sudi logički predmet ne samo utoliko ukoliko ga, recimo, promatra samo sa jedne strane, po nekoj sporednoj stvarnosnoj značajki, njegovo krivo suđenje nije samo *mašeno* poznavanje, već *pravo ne-poznavanje*".³⁴

Teorija suda Heinricha Maiera je procijenjena kao psihologizam "utoliko ukoliko biva pitano o psihičkim funkcijama koje za suđenje sudejstvuju kao konstitutivne".

H. Maier je načinio pokušaj³⁵, da uz sudeće postavi 'emocionalno' mišljenje kao drugi osnovni oblik logičkog mišljenja. 'Emocionalni akt misli' je prema Maieru svojevrsan, u sebi zatvoren tip logičkih funkcija, koje sudu - osnovnoj funkciji spoznavajućeg mišljenja - stoji samostalno nasuprot. Ali, on ne iziskuje - kao što to čini sud, istina - logičko vađenje. Naime, osim spoznajne svijesti o vađenju postoji i emocionalna. Također se u emocionalnom činu misli nalodi svijest o nužnosti i općevaljanosti; jer on je subjektivno obilježje ne samo istine, već uopće logičkog vađenja. Prema tomu bi logika u svoj razmatranja morala uvući takoder emocionalno mišljenje - osim sudećeg, te logičara ne bi zanimao samo iskazni stav (*Aussagesatz*) od vrsta stav-iskaza (*Satz*).³⁶

Psihologizam, općenito, određuje nastajanje pitanja iz javljanja sumnje naspram nekog izrečenog suda. Pitanje nastaje povratno, iz negativnog suda, koji se shvata kao odgovor na neko prethodno pitanje. Postavljanjem čina nijekanja "prethodni izvršeni ili pokušani sud je preokrenut u pitanje".³⁷

IV.

Neko pitanje, pitanje o 'pitanju' i 'pitanje o pitanju' nisu dakako isto. Neko pitanje znači jedinačan, konkretan, složen, itd. *ontički* status znanja neznanja, znači problem i problematiziranje posredstvom izričnog pitanja i upitivanja.

No, time tako shvaćeno pitanje o pitanju koje postavlja čovjek ('mi') nije unaprijed neko pitanje antropologije, neko antropologijsko pitanje. Jedno su pitanja koja nastaju iz nekako već unaprijed shvaćenog 'čovjeka' (povijesno, životno, društveno, itd.) i iz takvog shvatanja proizišla

³³ H e i d e g g e r (1912), str. 32.

³⁴ *Op. cit.* str. 111.

³⁵ M a i e r (1908).

³⁶ *Op. cit.* str. 17 dalje; str. 41.

³⁷ H e i d e g g e r (1913), str. 101.

problematika, kao i pitanja nastala iz neke već unaprijed shvaćene antropologije, a drugo pak pitanja koja omogućuju konstituiranje antropologijske predmetne oblasti. Naprotiv, protivno također važi: iz bitnog pitanja o čovjeku nastaje 'antropologijsko' pitanje, iz bitnog pitanja o bivstvu i biću nastaje ontologijsko pitanje, kao i iz pitanja o *bićima kao nekim određenim* - pitanja o postojećem naprosto i ontička pitanja ontičkih i predmetnih znanosti. Ukratko, iz pitanja o samom bitnom pitanju i ujedno načinu bivstva samog upitnog bića koje je eksistencijelno ('problematski') uključeno istim pitanjem smisla bivstva ne nastaje tek neka erotematologija, problematologija, ili aporiologija i paradoksoologija, već zadaća istraživanja porijekla i ishodišta kako fundamentalne upitnosti čovjeka *kao bivstva-tu* upućenog na svoju upitnost kao eksistencije tako i na bića, kojemu je jedan način postojanja - upitnost i postavljanje pitanja. Odgovor na pitanje otkuda - općenito - filozofsko pitanje, ne - recimo - metodsko upitivanje, proistječe i kuda povratno utječe - odgovor daje određenije filozofije i filozofijsko određivanje načina ljudskog postojanja (eksistencije) kroz bitno upitivanje iz hermeneutičke situacije i njeno razumijevanje.

Ovdje se nalodimo u teškoći, što pitanje ontički shvaćeno određujemo pomoću neogradenog *problema*, zadac, onog zadatog, a zalim tako neodređenim pojmom određujemo *pitanje*. Za *pitanje* shvaćeno logički, krećemo se ovdje u nekom krugu. No, smisao *pitanja* s obzirom na njegovo porijeklo i izvan-ontičko značenje ne zadobijamo iz nekog ontičkog pitanja, pitanja u bićima naprosto, jer svako neko pitanje kao jedinačno, konkretno, složeno, itd., opisano s obzirom na njegov status smisla, zahvaća dalje i *dublje kao pitanje* nego što je to njegova njime opisana sadržina. Time što je neko pitanje postavljeno, nije dat još i smisao njegova porijekla i porijeklo njegova smisla. Neko pitanje ukazuje osim na problematičnost svoje sadržine također na znanje *pitanja* posredstvom kojeg se - kao putokazom - traženje nastavlja dalje. No, logički prepoznatljiv krug u određenju *pitanja* kao *problema* ukazuje na logičko shvatanje teme *pitanje* i time na temu *pitanje o pitanju*. Pitanje o samom pitanju pita za način i oblik kazivanja koji se gramatički, logički, fenomenologijski, hermeneutički, formalno ontologijski (antropologijski i teologijski) razlikuje od iskaza koji nije upitivanje i pitanje. Tako, onda postoji gramatika pitanja, logika pitanja, hermeneutika pitanja, fenomenologija pitanja i tako redom, znanstveni pristupi razumijevanju i proizvođenju *pitanja* u svakoj nekoj navedenoj predmetnoj oblasti, kao što neposredne životne oblasti izvan-znanstvenog važenja upitivanja i pitanja, te višestruke predmetne znanstvene oblasti jesu sfere u kojima se dešava pitanje i nuno ga 'teška', 'neriješena', 'privremena' pitanja, koliko-god ima problematičnog, zadatog, neistraženog u nekoj predmetnoj oblasti i neposredno životno zadatog. Jer svaki od navedenih i mogućih predmetnih znanstvenih pristupa pridržava važenje u svojoj predmetnoj oblasti, te nije pravi spor u tomu, koji bi bio pravi i najvećma ispravan. No, u neposrednosti eksistencijelnog smisla kao bez-smisla, u pobrkanosti, neposredno-doživljajnog kao i znanstvenim znanjem obesmišljenog ili nedovoljno doznačenog smisla, nalodimo se pred upitnošću ne u pogledu

neko pitanja, niti načina bivstva samog pitanja, nego pred *pitanjem* o *pitanju* kojim bivamo bitno pogođeni kao pitanjem o sveukupnom smislu, pred pitanjem o bivstvu.

Pitanje pitanja pak pita za način postojanja bića jedino koje pitanja može podnijeti, koje je pogođeno upitnošću kao načinom *svojega* postojanja. Pitanje o pitanju pita, dakle, za taj način postojanja kao za mjesto (*topos*) osnovnog pitanja: *Što jest bivstvo? Kako bivstvo jest*, da je jedan njegov način postojanja *biti na način upitnosti*, čega je jedan *modus pitanje smisla bivstva*. To pitanje uzeto kao osnovno pitanje tzv. metafizike nije neko 'strukovno', proizvoljno, profesionalno-mislilačko upitivanje pitanja, već obzor domašaja bivstva-tu.

"Jedino ako samo filozofijski-istražujuće upitivanje kao mogućnost biti svakad eksistirajućeg bivstva-tu jest poduzeto eksistencijelno, postoji mogućnost raskrivanja eksistencijalnosti eksistencije a time mogućnost poduhvaćanja jedne dostatno fundirane ontologijske problematike uopće".^{37b} Dok je, dakle, za ontologa upitivanje jedan modus bivstva bivstva-tu³⁸, sa zauzimanjem stava da su ontologijska pitanja izvornija -- pa i *ontologija pitanja* kao fundamentalno ontologijska -- "prema ontičkim pitanjima pizitivnih znanosti"³⁹, a i *prema ontici pitanja* ontičkih znanosti (gramatika, logika, gdje bi također - prema takvom pozicioniranju bilo mjesto i Husserlove *fenomenologije pitanja*), za fenomenologa je položaj ontologije i ontologijskog problematiziranja izvornije 'sama svijest' i noetsko-noematski transcendentelni i korelativni aktivno-pasivni djelatni odnos.⁴⁰ Ako ne bi bilo 'zrenja biti', ne bi bilo niti moguće sistematske znanosti o tome. Ako pak ne bi bilo bitnog mišljenja, ne bi bilo ontologije kao takve. Sa strane fenomenologije to znači, da aksioma i osnovnih pojmova ontologije nema bez njihove intuitivno shvative stvarne (sachlich) biti, što *fundamentalni* - ali ne i tradicionalni - ontolog i pretpostavlja, naime eksistencijelno-djelatno i poduzima. No, različito je polje važenja tradicionalne ontologije kao nauke o znanju i mišljenju transcendentnog bića i fenomenologije koja stornira transcendentno važenje eidetskog smisla. Dok Husserl transcendenciju ('svijet življenja') imanentizira transcendentnoj subjektivnosti i za istu subjektivnost postizava korelativ apriornog važenja smisla svijeta življenja⁴¹, Heidegger transcendenciju *imanentizira* svijetu vršeći problemsko produbljivanje u pravcu Husserlom metodski napuštene ontičke pretpostavke *ontologijske* izgradnje fenomenologijskog važenja smisla bivstva, imanenciju smisla 'biti za svijest' svijeta života vektorira u pravcu transcendencije: 'biti-u-svijetu' cjelokupnog ontologijskog sklopa i bivstva i smisla bivstva. Time u plodotvornom odnosu stoji i prema fenomenologijski transcendentalnoj sferi i prema ontologiji kao ontički ('eksistencijelno') imanentnoj transcendenciji.

^{37b} Heidegger (1927), str.13-14.

³⁸ *Op. cit.* str. 8.

³⁹ *Op. cit.* str.11.

⁴⁰ Husserl (1912), III, "Odnos fenomenologije i ontologije", str. 76 dalje.

⁴¹ Husserl (1936), str. 105-193 *passim*.

Pitanje vraća na ontologijski kružno razumijevanje smisla bivstva i čini mogućom otvorenost kruga *kroz* pitanje. "Filozofija je univerzalna fenomenologijska ontologija, proishodeći od hermeneutike bivstva-tu, koja je kao analitika *ekzistencije* utvrdila kraj provodne niti svakog filozofijskog upitivanja tamo, otkuda *proistječe* i kuda *natrag utječe*".⁴² Pitanje proistjecanja filozofijskog pitanja (ishodište pitanja) - problem je cijele jedne filozofije. Ono sebe čini kružnim posredstvom 'ekzistencijalno-ontologijske modifikacije', a određeno je hermeneutičkom situacijom (Vorhabe, Vorsicht, Vorgriff) kao cjelinom takozvanih pretpostavki.⁴³

V.

Husserl pita: "Što je pak ono svojstveno upitivanja kao jednog očito svojevrsnog ponašanja Ja na način suobrazan aktu?"⁴⁴ A Heidegger pak pita: "Posredstvom kojih *ekzistencijalno-ontologijskih modifikacija iskaz proistječe iz predvidevnog tumačenja (vorsichtige Auslegung)*?"⁴⁵ To pitanje pita za proistjecanje kako *iskaza* tako i *pitanja* kao eksplicitnog. Ili, još temeljnije: "Temeljno pitanje glasi: *Što je suće vremena da se bivstvo temelji u njemu i da se u tom horizontu može i mora razviti pitanje bivstva kao vodeći problem metafizike?*"⁴⁶ Pitanje bivstva - ne iz pozicije subjektivnog čina posredstvom akata svijest, ne posredstvom 'aktivnih i pasivnih modaliziranja'.⁴⁷

"U oblasti modalizirane izvjesnosti i fenomen upitivanja ima svoje podrijetlo, i tu stoji u uskoj povezanosti sa sumnjom."⁴⁸ U zbivanjima pasivne sfere dešava se disjunktivno kolebanje shvatanja: da li jedno, ili da li drugo, itd. Svjesnost 'da li jedno ili drugo', u izrazu aktivnog pitanja jest postavljanje *sadržine* pitanja. Tu akt od Ja eksplikaciju upitnosti, odn. sumnje, postavlja kao deskripciju, tj. izloženost *sadržine* kao psiho-logijske i fenomenologijske korelativnosti postavlja kao opisivanje forme pitanja, odn. suda. Ono logičko je sami logički sadržaj (logički materijal), sami logički sadržaj (logička forma) je ono logičko

⁴² Heidegger (1927), str. 38 i 436.

⁴³ *Op. cit.* str. 232. U *govoru izdavača* (Friedrich-Wilhelm von Herrman) *Gesamtausgabe* Martina Heideggera (prvi tom -- *Frühe Schriften*, Vittorio Klostermann, Frankfurt/Main 1978, str. 437., u našem prijevodu stoji: "Cjelokupno izdanje treba da na različiti način pokaže: usputnost u polju puteva (Wegfeld) promijenjivog upitivanja višeznačnog pitanja bivstva. Cjelokupno izdanje time treba da uputi da se pitanje preuzme, da se skupa-pita a onda prije svega da se upitnije pita. Upitnije da se pita - tj. da se napravi zakoračaja u natrag: natrag prije uskraćenosti; natrag u imenujuće kazivanje ('natrag' kao obilježje puta mišljenja, ne vremensko-historijski)" (Heidegger).

⁴⁴ Husserl (1918 - 1926), str. 59.

⁴⁵ Heidegger (1927), str. 157.

⁴⁶ Heidegger (Freiburger Vorlesungen SS 1930), str. 116.

⁴⁷ Husserl (1918 - 1926), str. 51 dalje.

⁴⁸ Husserl (1939), str. 371.

(logička sfera važenja). Logički sadržaj je tu logička forma (ono logičko): iskaz, sud, pitanje.

To je *što?* (Nastupa nesigurnost, neizvjesnost.) Slijedi: Da li je to *što?* (Pitanje!) Nastupa preinaka početnog tetičkog stava, čemu korelativno u noetičkoj sferi odgovara promjena, modifikacija svijesti u smjeru neizvjesnosti, nesigurnosti. Tako, *kao neko pitanje* i sa noematičke i noetičke strane - korelativno - nastaje preinačeno *ono prvo utvrđeno* u problematičnost nekog stanja stvari i upitnost *izvjesnosti sigurnosti*, nastupa neizvjesnost sigurnosti. Sa noematičke strane, to je nastajanje pitanja kao takvo, nastajanje upitnosti iskaza i sami taj upitni iskaz kao to postavljeno pitanje; sa noetičke strane je to problemska, do nesigurnosti dovedena, modificirana izvjesnost nekog prethodnog tetičkog suda, predstave, opažaja. Ta dvostrukost *upitnosti* i *upitanosti* određuje stalno nastajanje konkretnih pitanja. *Pitanje se* razumijeva porijeklom iz upitnom postale, modificirane prethodne tetičke svijesti. Tako, Husserl u *tumačenju* upitivanja teme *pitanje* i *porijeklo pitanja* ostaje unutar transcendentale genealogije logike, unutar fenomenolojske genealogije kao genetičke fenomenologije.

Fenomeno-logijski opis osnišljava (Sinnggebung) istraživački pretežno - za razliku od fundamentalne ontologije Heideggera - ne postupa posredstvom upitivanja i pitanja, no transcendentano Ja kroz zrijeenje suština ide na otkrivenost smisla fenomenalne (ne: realne) raznice te na metodski sproveden način omogućuje da se smisao porijekla izričnog upitnog oblika (oblika pitanje) dovede u vezu sa *ispitivanim* kao *osvještavanim*.

Husserl *upitivanje* razmatra kao "višestepeno stremljenje ka nadilaženju modaliziranja posredstvom odluke suda".⁴⁹ Kao *što negativni sud* nastaje modifikacijom svijesti u odnosu na promijenjen stav prema noematskom sadržaju potom drugačije procijenjenom, tako se i *pitanje* može razumijevati porijeklom iz upitnom postale, modificirane prethodne tetičke svijesti. Kao pokazatelj tumačenja Husserlova stanovišta, da je *eksplikacija* postavljena kao *deskripcija* navodimo: "Spoznaja ovdje /naime kroz pitanje/ ne fungira temijski - to ona čini samo u predikaciji, dok se ovdje ne predicira, pitanje doduše spoznato i izraženo, ali ne subjicirano, nije načinjeno subjektom ili objektom predikativnih akata."⁵⁰

Husserlovo razlikovanje 'pasivne sfere' i 'izraza aktivnog pitanja' *objašnjavanje* i *objašnjenje* postavlja kao *opisivanje* i *opis*. Nastajanje samog pitanja kao upitnog (problematičnog) sadržaja u formi pitanja iz upitnosti, jest postavljanje pitanja kao takvog skupa sa njegovim sadržajem iz *obješnjenja* u 'pasivnoj sferi' u 'izraz aktivnog pitanja' po formi. Jedinstveno pulje problematičnih mogućnosti u pasivnoj sferi unaprijed počiva u upitivanju kao i u sumnjanju. "Svaki akt od Ja ima svoju temu, a ta tema - kako nekog sumnjanja tako i nekog upitivanja - jest ili problematična pojedinačnost, koje disjunktivni protu-članovi onda ostaju izvantematski", čime nastaje prosto pitanje "da li je to lutka?" (u nekom izlogu), "ili je tema cijela problematična disjunkcija" kao u pitanju "da li

⁴⁹ H u s s e r l (1918 - 1926), str. 58 dalje; također H u s s e r l (1919), str. 371 dalje.

⁵⁰ H u s s e r l (1901), II/2, str. 218.

je to lutka ili čovjek?"⁵¹ Eksplicirajući (ne: eidetski niti transcendentalni) stupanj, tako, objašnjenje korelativnosti *noesis-noema* pretvara u fenomenologijsku metodu deskripcije. (Inače, ne bi bilo teorije *eksplicite*.) Upitno stanje izvjesnosti kao *i* biti-sumnjičav *i* spornost stanja stvari nastaje modifikacijom prethodnog tetičkog sadržaja iz eksplikacije biti-izložen opažaju (prvobitno, 'ljudska figura'), preinačenog u problematičan stav izvjesnosti (potom "da li je to lutka?"). I upravo *medustanje* jest upitnost, sumnjanje, spornost. "Opažaj kao naprosto-tu je svjestan, sadra je svjestan kao upitan, kao sumnjiv, kao sporan: osporen drugim nečim, nečim tjelesno datim druge jedne faze opažaja sa tim datim, prožimajući se u sporu".⁵²

Eksplikacija je postavljena kao *deskripcija*: "U sumnji obje tjelesnosti /naime videno da li 'ljudsko tijelo' ili 'odjevena lutka' u nekom izlogu/ jedna s drugom imaju jednak modus važenja, 'u p i t n a', a svako ono upitno jeste upravo nešto osporeno, osporeno onim drugim". "Ono /naime Ja u slučaju sumnje/, koleba se između shvatanja čovjek ili lutka."⁵³ "U sumnji ostaje /važi i za upitno/ neodlučen spor."⁵⁴

"Što je pak ono svojstveno upitivanja kao svojevrsnog aktivnog ponašanja Ja?"⁵⁵ - opetovano pita Husserl. Odnos 'pasivne disjunktivne napetosti problematičnih mogućnosti' (sumnja u pasivnom smislu) i 'aktivne sumnje' nastaje *opisivanjem objašnjenja* njihova nastanka. "Nastaje stremljenje za čvrstom tj. konačno nezapriječenom, čistom odlukom. Ako to stremljenje ne ostane puko afektivno, pasivno biti-pokrenutim, već ako ono bude aktivno izvedeno od Ja, ono rezultira upitivanjem."⁵⁶ Tu Husserl očituje skupa upitivanje kao *eksplikaciju nastajanja pitanja sa deskripcijom samoga pitanja kao upitnog sadržaja* i korelativno - upitne forme. Th. Adorno, primjerice, Husserlu zamjera, da se uopće ne bavi sadržajem "već jedino apstrahiranom formom suda i time izmiče onoj dinamici, koja djela u samom logičkom 'stanju stvari'"⁵⁷, transcendentnom stanju stvari prema kojem mišljenje istine iziskuje uspostavljanje odnosa suda. Adornu se pak može staviti primjedba, da brka 'logičko stanje stvari' kao intra-logikalni odnos - koji Husserl upravo njeguje i pravi jedan nov model istine⁵⁸ - sa modelom istine u kojem stanje stvari obuhvata i misleće subjekte (ono transcendentno). Adorno ne slijedi razumijevanje istog odnosa na jednoznačan način, pa izrasta pitanje, da li je opravdivo polemiziranje - koje time što faktički sprovedeno ne znači i njegovu uspješnost - sa drugačijim *Einstellung*-om ako se ne vrši u istom smislu i istom odnosu, ako ide na ne-identitet pojma *kao* stanje stvari. No načelno

⁵¹ H u s s e r l (1939), str. 372.

⁵² *Op. cit.* str. 101.

⁵³ *Op. cit.* str.102 i 103.

⁵⁴ *Op. cit.* str. 100.

⁵⁵ *Op. cit.* str. 372.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ A d o r n o (1970), str. 82; vidi također str. 78, 86-88 kao i u cijelosti "Kritik des logischen Absolutismus". *op. cit.* str. 48-95.

⁵⁸ Vidi T u g e n d h a t (1967).

pitanje spora - da li je moguće i kad je sproveden - dijalog između 'dijalektike teorijskospoznajnih pojmova' i teme 'odnosa fenomenologije i ontologije' vratilo bi nas na 'prirodno zauzimanje stava' koje - mada metakritičko - onemogućuje praćenje *porijekla pitanja*.

"Upitivanje uopće i naprosto jest nastojanje da se iz modalne promjene (ili, ako hoćete, iz rascjepa i zapriječenosti) dođe do čvrste odluke suda. Upitivanje ima svoj intencionalni korelat u pitanju, kao što suđenje ima svoj korelat u sudu."⁵⁹ Kako dolazi do toga, da upitivanje "jest u djelatnosti upitivanja pred-konstituirani kategorijalni predmet"? Kako to suđenje ima svoj korelat u sudu "u kojem se stanje stvari pred-konstituiraju kao predmetnost"?⁶⁰ Šta znači prethodno konstituiranje stanja stvari kao predmetnosti? Fenomenologijskoj deskripciji, koja *eksplicaciju* postavlja kao *deskripciju* ostaje to porijeklo ne-evidentirano. Tek Heideggerovo *pitanje bivstva* sa teorijom *prethodne strukture razumijevanja* omogućilo je pitanje prethodne konstituiranosti stanja stvari kao predmetnosti.⁶¹

VI.

U svome razlikovanju *istraživačkog pitanja i otkrivačkog pitanja*, H. Rombach primjećuje da se "Husserl u svome istraživanju kreće u sferi primjera svagdašnjice", čime iz teme biva isključeno istraživačko pitanje.⁶² Rombach polazi od temeljne razlike između 'svagdašnjeg' i 'otkrivajućeg' zauzimanja stava. Raspravljajući dinamičku suprotnost iščekivanja i ispunjenja Husserl pridržava jedino tamo, gdje se ono opaženo odvija u vremenskom protoku, dok 'intencijom značenja' označava usmjerenost koja nije upravljena na neko buduće nastupanje. Budući se, opet, svijest u svojem razumijevanju odvija preko djelomičnih intencija u jedinstvo ('parcijalna' i 'cjelokupna' intencija), Rombach dopunjava Husserlovo shvatanje time, što pokazuje *da ono koje se tek ima iskusiti* (cjelina) ukazuje na iščekivanje "i to također tamo, gdje se ne nahodi nikakvo vremensko odvijanje".⁶³ Husserlov opis nastajanja pitanja iz situacije sumnje Rombach smatra nedostatnim jer ne obuhvata otkrivačko pitanje: "Upitivanje koje se zbiva u istraživanju uopće tek raskriva prostor u kojem se mogu vidjeti mogućnosti koje se spore."⁶⁴ U prostoru istraživanja one nisu unaprijed date, već se otkrivaju tek upitivanjem.

Za razliku od Husserla, koji 'razočaranje' razumijeva na osnovi ispunjenja koje nije izvršeno, ili je izvršeno drugačije od očekivanog, Rombach 'razočaranje' poima ne kao protupojam 'ispunjenju', već kao *osnov* njegove mogućnosti. "Odnos pitanja i iskustva je moguće jedino na

⁵⁹ Husserl (1918 - 1926) str. 59-60; također Husserl (1939), str. 372.

⁶⁰ Husserl (1939), str. 372-373.

⁶¹ Heidegger (1927), str. 148-153.

⁶² Rombach (1952), str. 181.

⁶³ *Op. cit.* str. 182.

⁶⁴ *Ibid.*

osnovi razočaranja.”⁶⁵ U tomu počiva ontologijski smisao - ne tek ontički kao u Husserla - podrijetla pitanja, što u istraživačkom upitivanju "tu pitanje izrasta ne tek iz te spornosti, naime, da li *neispunjeno iščekivanje* ili *razočaranje*, nego već prichodi toj spornosti.”⁶⁶ Drugačije kazano, Husserl shvaća konstituirajući svijet predmetnog smisla u odnosu na koji se pitanje javlja kao unaprijed dati svijet koji se dovršava, dok Rombach *pitanje* postavlja kao ono što "iskušava ne ovo ili ono, a također niti ono 'sporno' već *ništa*. Ontologijsko iskustvo iskušava ne-iskustvo. Ali iskustvo-pitanje i iskustvo-stvar ne mogu doći u spor.”⁶⁷ Odnos zasnivanja u Husserla počiva na pozitivnom ispunjenju, u Rombacha pak taj odnos biva prepoznat tek kao ontički odnos. "razočaranje zasniva (naravno samo u dimenziji istraživanja) ispunjenje”.⁶⁸ Odnos zasnivanja se polaže prvenstveno u ontologijsko iskustvo. Ontologijski status porijekla pitanja tvrdi: "Pitanje ne izrasta ni iz nekog ontičkog iskustva, niti se ono upravlja *ka* nekom ontičkom iskustvu.”⁶⁹

"Zadržavamo predmetno usmjerenje utoliko ukoliko se dalje ne binemo za akt sa njegove noetičke strane.”⁷⁰ Otuda, transcendentalni zahvat (koji ovdje skupa sa Husserlom vršimo) ne ustvrđuje eksistencijalne sudove kao predmetne, niti predmetne sudove kao eksistencijalne, već njihov smisao. (Kantovo prethodno kritičko lišavanje uma od bavljenja *nekim predmetom* kao metafizičkim, prije ispitivanja moći granica istoga čistog ima, u istoj je usmjerenosti zauzimanja stava.) Utoliko eksistencijalni sud, naime da smisao nekog predmeta ima odgovarajuću zbiljnost, ne pridodaje nikoliko više predmetu ukoliko sam predmet to sa sobom ne nosi (eksistenciju). Svaka vrsta predmetnosti, radilo se o realnoj ili idealnoj može biti shvaćena i u svojoj biti razjašnjena počam od intencionalne djelatnosti koja ju porađa. Dok je za F. Brentana 'svijest' još nešto empirijski-realno, a za novokantovce 'svijest uopće' - čista forma bez sadržaja, za Husserla je 'čista svijest' koliko nešto sadržinski određeno,oliko transcendentalno-irealno (virtualno).

Što znači 'pred-konstituiranje' kada ono nužno već sadrži dimenziju vremenitosti, odn. kada je čista apriornost? Problematičnim biva apriorizam transcendentalne redukcije kada je ono iskustveno vremenito i realno a ujedno transcendentalno-apriorno (iskustvena realnost a transcendentalna idealnost). Jer transcendentalizam proizvodi smisao apriornosti a apriorizam je upućen na transcendentalnosti. No, Husserl Kantov fenomenalizam imanentizira onkraj suprotnosti sfera realnosti i idealnosti, s 'ove strane' suprotnosti 'iskustvo' i 'transcendentalnost' ('uvjeti mogućnosti iskustva'), i utoliko biva poboljšan status iskustva u odnosu na "svaka naša

⁶⁵ *Op. cit.* str. 187.

⁶⁶ *Op. cit.* str. 186.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ *Op. cit.* str. 187.

⁷⁰ H u s s e r l (1939), str. 357.

spoznaja započinje iskustvom"⁷¹, ukoliko svaka spoznaja *proizlazi* (ne samo *započinje*) iz pre-znanstvenog iskustva.

Znači: sudovnost (forma suda i iskaza) i - korelativno - sadržaj suda već unaprijed su određeni odnosom subjekt-objekt, predmetan odnos se konstituira posredstvom kategorijalnih elemenata suda, bez unaprednih sadržaja sudova kao apriorinih oblika (posuda) u koje se sniješta neki iskustveni (ovdje: perceptivni i - korelativno - afektivni) sadržaj. Deskripcija 'upitivanja' ne evidentira objašnjenje modaliteta upitnog suda, već ga samo opisuje. I, korelativno, eksplikacija ne evidentira deskripciju modaliteta upitnog suda, već ju samo genetički objašnjava. Budući je, općenito, metoda korelativiranja deskriptivne fenomenologije u mogućnosti da eksplikaciju (nešto teorijski-noetsko) uopće postavi kao odnos, to čini jedino čime može - deskripcijom korelativiranja. Budući da jedino teorijski opis služi ujedno kao objašnjenje, eksplikacija korelativira deskripciju. Otuda iskazi: "Upitivanje samo nije neki modalitet suda /.../: Ali upitivanje nije neko pristalo /zuständliches/ željenje, nego stremeća upravljenost na odluku suda /.../"⁷², otuda ti iskazi korelativiraju *objašnjenje* kao *opis*.

VII.

Konfundiranje *sadržine* kao *sadržine pitanja* sa *formom pitanja* usporedbom sa nastajanjem *sadržine* i *forme suda*, postavljanje je objašnjenja *kao* opisa. Za razlikovanje koje bi da izbjegne navedeno 'brkanje' u su-zasnivanju kao fenomenologijsko pokazivanje koje osmišljava nastajanje pitanja *kao i* suda po formi - korelativno u onom sadržajnom pitanja kao i suda - uzimanje je fenomenologijsko-psihološke razlike *izvjesnosti* u nastajanju suda i neizvjesnosti, odn. sumnje, u nastajanju pitanja po formi. Upitnost kao neko neodređeno stanje s obzirom na moguću odluku izričnog pitanja jest prijelaz od psiho-logičke neodlučnosti ka formi pitanja s obzirom na neki sadržaj kao prethodno pozitivan, s obzirom na prepokrivanje nekog prethodnog sadržaja opažaja. 'Pasivna sfera' označava receptivnost i recepciju opaženog sa unaprednim (ono što dolazi poslije) prepokrivanjem prethodnog (ono što stoji prije) nekog opaženog sadržaja, skupa sa dolazanjem u sumnju s obzirom na moguću odluku 'da li važi ono prije', ili 'da li važi ono poslije' opaženo. To i jest upitnost u pasivnoj sferi prije upitivanja u aktivnoj sferi, što može rezultirati formom pitanja s obzirom na neki - više ne samo receptivni sadržaj, naimе onaj isti prepokriveni sadržaj 'prije' pretumačen 'poslije', a potom ujedno i istovremeno izrično postavljen kao neko pitanje. Problematična disjunkcija "da li je to lutka ili čovjek" (u nekom izlogu prodavaonice odjeće) opisuje nastajanje onoga zadatoga odluci objašnjavajući formom pitanja sadržaj upitivanja i sadržaj kao upitan (upitni sadržaj). Tek eidetski stupanj fenomenologijske redukcije jedinstveni smisao *upitnosti kao pitanje* konstituira kao jedinstven smisao bez

⁷¹ Kant (1787) str. B1.

⁷² Husserl (1939), str. 373.

korelativnosti pitanja i nekog upitnog sadržaja (pitanja kao logičke forme iskaza).

Jer, gramatikalno razmatranje forme pitanja uzima u obzir pitanje samo kao formu iskaza, i u tom smislu također upitni oblik iskaza shvata ili ne kao rečenicu. No, za gramatikalni pristup formi pitanja kao upitnoj rečenici ostaje skriveno porijeklo upitnosti, odn. onaj fungirajući sloj modalizirane i problematizirane izvjesnosti iz koje tek jest moguć oblik pitanja ('upitni oblik'). Gramatikalni (sintaktički) pristup uzima gotovo, pred-dato *pitanje* kao neki iskaz-rečenicu, a da prethodno nije ispitano *otkuda* (iz upitivanja) pitanje proizlazi a otkuda upitivanje (iz upitnosti), također otkuda upitnost s obzirom na neki sadržaj (recimo, sadržaj percepcije) sa svoje strane (noetski) tek dolazi ka svojoj eksplicitnoj formi - obliku pitanja.

Istovjetovanje stanja stvari (predmetnosti) kao postojećeg smisla sa stanjem stvari kao istinitim, korelativno tetički postavlja sud istine. Ako je pak potvrđeno postojanje smisla stanja stvari kao ujedno zbiljsko postojanje, onda je sud istinit.⁷³ I tu se kao i u prethodno pokazanom odnosu metodskog korelativiranja, objašnjenje (eksplikacija) tetički postavlja kao opisivanje (deskripcija), objašnjenje korelativiranja eksplicitnog sloja smisla su-postavlja sa biti-zbiljski ('zbiljskost') i biti-istinito ('istinitost'); tj. objašnjenje korelativira izričnim (opisnim kao opisanim) slojem smisla i k biti-zbiljski kao biti-istinito. *Smisao* predmetnosti je *predmetni* smisao, bez obzira na eksistencijelno-predmetno postojanje izvan smisla.

Husserl uspostavlja razlikovanje prostih (jednostavnih) pitanja, koja smjeraju na jednu odluku s obzirom na mogućí odgovor, i *pitanja opravdanja*, koja su upravljena na zbiljsko, isninito bivstvo. Pitanje opravdanja, dakle, utemeljujú stoji prema prostom pitanju (s obzirom na mogućí odgovor) i prema *njegovoj ne-evidentiranoj istini* (izuzev na razini opažaja). R.M.Chisholm spočitava Husserlu što navodno smatra "da pitanja opravdanja o evidentnim iskazima *kao* evidentnim iskazima moraju biti prigovori ili izrazi *sumnje*"⁷⁴, a, zapravo, sve dok ne prestanu postojati na načelu evidencije sokratovskog pitanja. Jer, sokratovsko pitanje - da unaprijed znamo za postojanje onoga o čemu pitamo - prestaje to biti ako dopadnemo 'neznajućeg neznanja'⁷⁵. Pitanja opravdanja su zapravo *istinstveno pitanje* ('pitanje istine'), a za suobrazan odgovor ima sud istine, "sud o predikativnoj istini"⁷⁶, tj. sud istine je evidentiranje istine suda kao istine predikacije. "Tako je pitanje opravdanja (Rechtfertigungsfrage) upravljeno ne na puku izvjesnost suda, nego na utemeljenu izvjesnost"⁷⁷. Pa i opravdajuće pitanje našav opravdani (objektivni) odgovor utemeljenja habituelno kao odgovor postaje neizvjestan, te može biti problematiziran i stavljen u sumnju, doveden do ne-izvjesnosti, neodlučnosti, upitnosti, što sve čini jedan krugovit odnos pitanja-odgovaranja,

⁷³ H u s s e r l (1901), II/2, § 39. "Evidenz und Wahrheit", str. 122-127.

⁷⁴ C h i s h o l m (1979), str. 37 bilj. 4, vidi str. 38.

⁷⁵ W a l d e n f e l s (1961), str. 72 dalje; također H u s s e r l (1939), str. 380.

⁷⁶ H u s s e r l (1939), str. 377.

⁷⁷ *Op. cit.* str. 377-378.

odgovora-pitanja, i isponovnog problematiziranja stanja izvjesnosti i njoj odgovarajućih problemskih stanja.

Literatura:

1. Bernhard B o l z a n o, *Wissenschaftslehre* in 4 Banden. Hrsg. Wolfgang Schulz, Band 2, Scientia verlag,Aalen 1970.
2. Theodor W. A d o r n o, *Zur Metakritik der Erkenntnistheorie*, Suhrkamp Verlag, F./M. (1970), 1981.
3. Roderick M. C h i s h o l m, *Erkenntnistheorie*. (1966 engl. orig. izd.), Deutsche Taschenbuch verlag, Munchen 1979 (prvo njem. izd.).
4. Martin H e i d e g g e r, *Sein und Zeit* (1927), Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1963.
5. Martin H e i d e g g e r, "Neuere Forschungen über Logik" (1912), *Frühe Schriften*, GESAMTAUSGABE, Band I, Vittorio Klostermann, F./M. 1978.
6. Martin H e i d e g g e r, "Die Lehre vom Urteil im Psychologismus" (1913), *Frühe Schriften*. (kao gore)
7. Martin Heidegger, (Freiburger Vorlesungen SS 1930) = *Vom Wesen der menschlichen Freiheit*. Einleitung in die Philosophie. GESAMTAUSGABE, Band 31, Vittorio Klostermann, F./M. 1982.
8. Edmund H u s s e r l, *Logische Untersuchungen*. Prolegomena zur reinen Logik (1900), I, Max Niemeyer Verlag. Tübingen 1968.
9. Edmund H u s s e r l, *Logische Untersuchungen*. Elemente einer phänomenologischen Aufklärung der Erkenntnis (1901), II/2, Max Niemeyer verlag, Tübingen 1968.
10. Edmund H u s s e r l, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*, III Buch: Die phänomenologie und die Fundamente der Wissenschaften (1912), Martinus Nijhoff, Haag, 1952.
11. Edmund H u s s e r l, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität*, Texte aus dem nachlaß I - III, Band II, Hrsgs. Iso Kern, Martinus Nijhof, Haag 1973.
12. Edmund H u s s e r l, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie (1936), Martinus Nijhof, Haag 1962.
13. Edmund H u s s e r l, *Analysen zur passiven Synthesis* (1918 - 1926) Martinus Nijhof, Haag 1966.
14. Edmund H u s s e r l, *Erfahrung und Urteil* (1939), Felix Meiner Verlag, Hamburg 1972.
15. Immanuel K a n t, *Kritik der reinen Vernunft* (1787), Werke in zwölf Bände, izd. W.Weischedel, Band III, Suhrkamp verlag, F./M. 1968.
16. Heinrich M a i e r, *Psychologie des emotionalen Denkens*, Tübingen 1908.
17. Heinrich R o m b a c h, "Über Ursprung und Wesen der Frage" (Diss. SYMPOSION - Jahrbuch für Philosophie, Bd. III, Freiburg/München 1952, str. 135 - 236.
18. Christoph S i g w a r t, *Logik* (1873), I Band, Tübingen 1924.
19. Ernst T u g e n d h a t, *Das Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, Berlin

1967.

20. Ernst T u g e n d h a t, *Vorlesungen zur Einführung in die sprachanalytische Philosophie*, Suhrkamp Verlag, F/M. 1976.
21. Bernhard W a l d e n f e l s, *Das Sokratische Fragen*. Aporie, Elenchos, Anamnesis, Verlag Anton Hain, Meisenheim am Glan 1961.

Dušan Travar: DIE PHAENOMENOLOGIE DES FRAGENS UND DER FRAGE E. HUSSERLS

Z u s a m m e n f a ß u n g

Das Thema des vorliegenden Artikels ist, die Forschungen Husserls über die nicht-objektivierende Akte innerhalb der traditionellen Problematik (Aristoteles und Anhänger) zu betrachten, nämlich ob die *Frage* ein *Urteil* oder kein Urteil ist. In den Grenzen der Problematik des XIX Jahrhunderts wird die *Frage* als *Urteil* aufgefaßt, als die Aussage über unseres Verlangen nach der Belehrung, mit dem Nicht-geltenlassen des Unterschiedes zwischen der Wahrhaftigkeit und der Nichtwahrhaftigkeit (Bolzano) und dem Geltenlassen dieses Unterschiedes, nach dem Auffaßen des Aussagewortes als des doppelten Urteils (Sigwart). Husserls Standpunkt vor den *Logischen Untersuchungen* (vor 1900) lehnt die Urteilszweigung ab. Aber daß, was Husserl in demselben Zeitabschnitt erzielt hat, ist daß die Ausdrücke der nicht-objektivierenden Akte *praktische, kommunikative, wichtige* Besonderungen der Aussage oder anderer Ausdrücke der objektivierenden Akte sind.

Man betrachtet weiter die *passive und aktive Modalisierung* innerhalb des Themas *Fragen als mehrstufiges Streben nach Ueberwindung der Modalisierung durch Urteilsentscheidung* (§ 15 aus *Analysen zur passive Synthesis* - 1918 - 1926) mit der Intention, die Entwicklung und die Resultate der Frageproblematik aus *Erfahrung und Urteil* (1939) durch methodisches Verfolgen des Verfahrens Husserls, das die Explikation (Auslegung) des Begriffes als Deskription (Beschreibung) aufstellt, zu vergleichen.

Das ontologische Frageproblem im Werke M. Heideggers betrachtet der Author im Rahmen des ontologischen Antipsychologismus (*Neuere Forschungen über die Logik* 1912 und *Die Lehre vom Urteil im Psychologismus* 1913), um das umgekehrte Verfahren des Fungierens der 'phänomenologischen Deskription' als 'Auslegung' methodisch hervorzuheben. Die 'Struktur-als des Verstehens' wird mit dem 'hermeneutischen Kreis' in Verbindung gesetzt und damit zusammenhängend Heideggers Ergründung der Leitfrage der Metaphysik in der Richtung des Ursprungs, der sich in der Mitbeziehung der Sein- und Zeitstruktur manifestiert.